

ФУНКЦІЇ НАРАТОРА ЯК ГОЛОВНОЇ ІНСТАНЦІЇ ОПОВІДІ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Наталія Римар

Аспірантка, кафедра української і зарубіжної літератури та методики навчання,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди» (УКРАЇНА), м. Біла Церква, Київська область,
e-mail: nrimar@bk.ru

UDC: 801.82:808.543

ABSTRACT

Rymar Nataliya. *The functions as the main narrator of the narrative instance in fiction*

The article presents a theoretical overview of the important category of narrative act – the narrator, is the main authority of the narrative art; traced the basic concepts in the definition of foreign and domestic literary criticism. Conceptual bases, functional status, typological features of the narrator in the teaching of manners works. Analyzed different views of scientists narrator depending on their textual nature and functions, matched by basic subsistence – the narrator – the narratator (reader).

Key words: narrator, narratology, artistic text, narration, author, narratator, literary work.

Rymar Nataliia. *Funkcje narratora jako główny przykład narracji Fiction*

W artykule przedstawiono teoretyczne omówienie ważnej kategorii aktu narracji – narrator, jest głównym organem pracy narracji sztuki; prześledzić podstawowe pojęcia do definicji krytyki literackiej zagranicznego i krajowego. Pojęciowe podstawy, stan funkcjonalny, typologiczne cechy narratora w nauczaniu manieri prac; towarzyszyć podstawowego utrzymania – narrator – narratator (czytnik).

Słowa kluczowe: narrator, narratologii, tekst artystyczny, narracji, autor, narratator, dzieło literackie.

Рымар Наталья. *Функции наратора как главной инстанции повествования в художественном тексте*

В статье осуществлен теоретический обзор важной категории нарративного акта – нарратора, выступающего главной инстанцией повествования художественного произведения; прослежены основные дефиниции понятия в зарубежном и отечественном литературоведении. Определены концептуальные основы, функциональный статус, типологические черты нарратора в процессе преподавания манеры произведения; сопоставлены основные ипостаси автор – рассказчик – наррататор (читатель).

Ключевые слова: нарратор, нарратология, художественный текст, повествование, автор, наррататор, литературное произведение.

У статті здійснено теоретичний огляд важливої категорії нарративного акту – наратора, що виступає головною інстанцією оповіді художнього твору, зокрема простежено основні дефініції поняття в зарубіжному та вітчизняному літературознавстві. Окреслено концептуальні засади, функціональний статус, типологічні риси наратора у процесі викладової манери твору; співставлено основні іпостасі автор – наратор – наррататор (читач).

Ключові слова: наратор, наратологія, художній текст, оповідь, автор, наррататор, літературний твір.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна літературознавча платформа, окреслена гносеологічними, антропологічно-естетичними, філософсько-психологічними модифікаціями, репрезентує абсолютно нові підходи до осмислення іманентної природи художнього тексту. З'явилося й нове розуміння викладової специфіки твору як самопізнання особистості й історії з погляду взаємозв'язку між окремими індивідуальними історіями. На перетині літературознавчих координат другої половини ХХ ст. виникають нові методики і теорії (інтертекстуальність, неориторика, рецептивна естетика тощо), орієнтовані на художній дискурс як виняткову мегасистему з авторсько-читацьким кодом, метатекстовим потенціалом, націокультурними константами. Центральним в об'єктиві літературознавчих пошуків постає проблема статусу наративу як манери ведення оповіді, викладу фактів і подій в авторському творі. У зв'язку з цим виникає увага до наратології як теорії повісткування, дієвої та актуальної методики студіювання літературного тексту.

Наратологія – теорія наративу, покликана досліджувати його специфіку, форму та функціонування, компетенцію, спільні та відмінні ознаки оповідей (розповідей, моделювання фабул, визначення відповідних типологічних рядів [13, с. 94]. І. Ільїн окреслив основні положення наратології: комунікативне розуміння природи письменства (зреалізоване через такі базові складові, як відправник інформації – комунікат – отримувач повідомлення, співвідносні категоріям автор – текст – читач); знаковий характер комуніката і система застосування знаків щодо літературної дійсності [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій проблеми. Відоме ще Аристотелівське розуміння оповіді, головними складовими якої філософ уважав героя та дію (фабулу), стверджуючи, що герой повинен розкриватися в дії. Сучасна наратологія демонструє декілька концепцій наративності. Перша (німецькомовна) витворилася на початку ХХ ст. (О. Вельзер, К. Фрідеман); друга (структуралістська) породжує саме поняття «нاراتологія» і диференціює тексти на розповідні (нاراتивні) й описові (описові). Традиційне визначення наративності (за В. Шмідом) включає лише твори з виразним авторським наративом і відкидає ліричні, драматичні кінематографічні твори. Наратологія як окрема дисципліна сформувалася в руслі досліджень французьких семіологів (К. Бремона, А. Грей-маса) наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Ці вчені заперечили структуралістську модель світосприймання і розуміння мистецтва з погляду його комунікативних уявлень, а також переглянули наявні вже концепції теорії оповіді початку ХХ ст. [13, с. 94].

Питання наратології, типів наративності і функціонального статусу нараторів, співвідношення компонентів художньо-комунікативної діяльності (автор, наратор, наратор, персонажі), специфіку оповідних інстанцій докладно обґрунтували західноєвропейські літературознавці й філософи (Р. Барт, Ж. Женетт, Я. Лінтвельт, Дж. Прінс, С. Четмен, В. Шмід тощо). Наратологію як теорію оповіді вивчають сьогочасні польські науковці (К. Бартошинський, М. Індик, Я. Славінський, М. Ясінська та ін.).

Українська наратологічна наука багата теоретичними працями Л. Мацевко-Бекерської [15; 16; 17], М. Ткачука [21; 22], О. Ткачука [23], Р. Гром'яка [4], Ю. Коваліва [13], І. Папуші [19] та ін.

Теоретичний і практичний рівні наратора як важливого суб'єкта літературної оповіді на прикладі конкретних творів українських авторів проаналізували в дисертаціях Л. Мацевко-Бекерська (2009), М. Легкий (1997), В. Сірук (2003), В. Балдинюк (2004), М. Руденко (2004), О. Капленко (2005), В. Качмар (2006), Т. Черкашина (2007), Г. Максименко (2010), М. Рябченко (2011), С. Сіверська (2011) та ін. Окремо типи нараторів, наративний дискурс у літературному творі вивчали І. Бехта [2], Л. Мірошніченко [18] (на матеріалі англійської прози), К. Коваленко (у прозі А. Чехова), [9] М. Ткачук (у творах Ю. Федьковича) [22] та ін.

Постановка мети й завдань дослідження. Мета наукової розвідки – обґрунтувати функції наратора як головної інстанції оповідного дискурсу в літературному творі, зокрема передбачено виконання таких завдань: 1) здійснити теоретичний огляд дефініцій поняття наратор у зарубіжних і вітчизняних працях із наратології; 2) окреслити типологічний статус наратора в оповідній парадигмі тексту; 4) охарактеризувати основні різновиди нараторів за функціональними параметрами; 3) простежити взаємозв'язок категорій автор-наратор-наратор у літературному творі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кожен літературний твір побудований за певними правилами – своєрідною манерою організації письменником подій у ньому. У канві художнього тексту важливою постаттю виступає той, хто веде розповідь чи оповідь – наратор, тобто вигадана автором особа. Цією літературною постаттю може бути автор, персонаж або якась інша особа. Саме наратор як ключова інстанція визначає особливості розкриття змісту твору, характер ведення оповіді / розповіді в тексті. Це той важливий суб'єкт оповідного простору, який вербалізує художню інформацію. С. Четмен пише, що у художній комунікації беруть участь шестеро учасників: реальний автор, прихований автор, наратор, наратор, прихований читач, реальний читач (цит. за [3, с. 67]). Деякі теоретики наратології реального автора і реального читача замінюють на прихованого автора і читача.

У цьому контексті Л. Мацевко-Бекерська зауважує, що важливим для здійснення наратологічного дослідження літературного твору є розуміння специфіки наратора, який «опиняється на перетині всіх суб'єктивованих інстанцій розповідного чи оповідного літературного твору, і природа якого в сучасному літературознавстві зазнає деякої синонімії, зближуючись відповідно то з розповідачем, то з оповідачем» [15, с. 8]; Ф. Штанцель теж указує на головну функцію посередника-наратора в розповідному тексті [30, с. 48–49]; М. Легкий зазначає, що «наратор – мовно-стилістичний епіцентр викладу, особа фіктивна, вигадана автором, похідна від його свідомості [12, с. 10]; М. Руденко вважає: «Справжнім суб'єктом викладу в літературному творі є наратор, тому, говорячи про відношення між світом автора і героя, маємо на увазі передусім відношення між рівнем наратора і персонажа» [20, с. 7].

Словникове визначення поняття, запропоноване О. Ткачуком, таке: Наратор – той, хто розповідає в тексті. Існує щонайменше один наратор на наратив, розміщений на тому самому дієгетичному рівні, що й наратор, до якого він звертається. У певному наративі може бути кілька нараторів, які по черзі звертаються до одного і того ж наратованого чи кількох [23, с. 83]. У «Літературознавчій енциклопедії» зазначено, що «наратор – фіктивний, створений письменником оповідач, повістяр, романіст, переважно один (зрідка кілька) на тому самому дієгетичному просторі, що й наратор, до якого він звертається. Наратор буває явним (експліцитним), всевідним, самосвідомим, впевненим. Він формує об'єкт розповіді, власне художній світ, може дистанціюватися від оповіді, персонажів і наратора» [13, с. 95]. Зафіксовано дефініцію, що наратор у розповідному тексті – це «голос», який промовляє, відповідає за акт нарації, оповідаючи про подію як «правдиву історію»; наратор є часткою текстуального світу і передає розповідь іншому членові текстуального світу – так званому «нараті» [1, с. 799].

Теоретичне обґрунтування позиції наратора в літературному тексті здійснено Дж. Принсом [28, с. 1–16]. В. Шмід констатує, що «наратор сприймається читачем не як абстрактна функція, а як суб'єкт, наділений визначеними антропоморфними рисами мислення і мови» [25, с. 38]. Зазвичай призначення наратора в художньому тексті ототожнюють із точками зору, присутніми при розповідності.

Важливе розуміння статусу наратора в художньотекстовій комунікації запропонувала Л. Мацевко-Бекерська, яка вказала на такі вагомні складові цієї літературознавчої категорії: здатність асимілювати комплекс підказок «авторського дискурсу» в читацький; стати центром порозуміння у класичній опозиційній структурі між адресатом і реципієнтом [16, с. 52]. На думку науковця, основна функція наратора зосереджена на встановленні рівня читацької самостійності та відповідальності, окресленні кордонів фікційності художнього простору [16, с. 52].

У літературознавстві наявні різні погляди на трактування кількості нараторів у творі: три (Б. Ромберг, В. Шмід), чотири (П. Лаббок), вісім (Н. Фрідман), дванадцять (В. Фюгер) тощо. Головними критеріями у визначенні типів оповідачів є дихотомії дієгезису (пор. дієгезис – вигаданий світ, у якому трапляються наратовані ситуації й події [23, с. 36]) та екзегезису (ненаративні одиниці тексту: пояснення, тлумачення, коментарі, міркування, метанаратив [25]). Необхідно уточнити, що дієгезис й екзегезис репрезентують текст оповідача – наратора, а мімезис – текст героїв художнього твору. При дієгетичному нараторові відбувається ведення оповіді про самого себе, при недієгетичному – розповідається про інших об'єктів. Установлено, що дієгетичний наратор функціонує в двох іпостасях: як суб'єкт

оповіді й об'єкт оповідної історії. С. Четмен подає дихотомію «присутнього» та «відсутнього» нараторів (цит. [3, с. 67]).

При визначенні типологічного статусу наратора у художньому тексті важливо враховувати специфіку авторського письма і побудову наративних структур. Літературознавстві виокремлюють два види наративних структур: лінійну, що передбачає лінійне моделювання подій, наявність історії та присутнього чи відсутнього фіналу, відображення внутрішніх переживань; нелінійну, при якій спостережено наявність причиново-наслідкових зв'язків, але при цьому сюжет не збігається з фабулою, присутні рух почуттів, фінал на подієвому та розповідному рівнях. К. Коваленко стверджує, що у лінійних текстах «наратор відіграє головну роль – йому відомий фінал, який фіксується на подієвому рівні» [9, с. 46].

Традиційно українські літературознавці диференціюють два різновиди наратора – оповідач (різновид літературного суб'єкта, граматична форма вияву якої – розповідь від першої особи [14, с. 522]) і розповідач (різновид літературного суб'єкта, з допомогою якого формується весь уявний світ літературного твору). Характеристика розповідача включає два важливі моменти: його позицію щодо твореного ним уявного світу твору (погляд на персонажі і події, активна участь у подіях) і ступінь видимості в структурі літературного твору (чи названий розповідач, наскільки явне у творі його «я» граматично, наскільки виразною є його характеристика). Граматична форма вияву розповідача – третя особа [14, с. 602]). Крім того, виокремлюють такі різновиди нараторів за функціональним принципом (в основі класифікація Ж. Женетта): гомодієгетичний – наратор, який функціонує в тексті і виступає учасником подій, про які йдеться. При такому типі наративу розповідь зазвичай ведеться від першої особи; гетеродієгетичний – наратор, який перебуває в художньому світі, але поза дією, він постає як сторонній спостерігач, хоча сам веде розповідь; екстрадієгетичний – наратор, який веде за собою читача, виступає коментатором подій, роздумує про них. Зазвичай такий наратор не присутній у художньому просторі твору, тому розповідь представлена третьою особою. Усе ж наратор – це фіктивна особа, створена письменником.

В. Кайзер стверджує, що наратор, який оповідає від третьої особи, – ауторіальний; той, що здійснює нарацію від першої особи – я-оповідач. Існує ще персональний наратор, який подібний до я-оповідача, але події при цьому розказано очима наратора з позиції персонажа, що рефлектує. У цьому випадку діє не один персонаж, а стільки, скільки цього потрібно для твору [26, с. 208]. С. Четмен третьоособового наратора в позаособовій оповіді називає «ноннаратором» [13, с. 96].

Установлено, що наративна розповідь від першої особи – це сюжетний вибір. Перевага розповіді від першої чи третьої особи вказує на специфіку повісткування, його організацію, від чого залежить сприймання читача [5, с. 256]. При гомодієгетичній оповіді перша особа репрезентує подвійну роль, оскільки наратор і персонаж, як уважають деякі автори, виступають однією особою (Р. Барт). Інші дослідники (В. Шмід та Ф. Штанцель і т. ін.) не ототожнюють наратора і персонажа в першій особі, а переконані, що існує персонаж-наратор (тип я-очевидець) і особа-персонаж (тип я-герой). Ці дві інстанції відрізняє їх функціональний статус у творі: персонаж-наратор виконує первинну функцію, а особа-персонаж – вторинну. Про складність диференціації наратора й автора при гомодієгетичному повістванні свідчить ряд чинників. Співставляти автора й наратора, на думку А. Корольової, можна тоді, коли в тексті не вказано про будь-які соціальні характеристики наратора [10, с. 67].

У сучасному наратологічному дискурсі, послуговуючись засадами Ф. Штанцеля, вирізняють акторіальний, ауторіальний і нейтральний наративні типи (а відповідно і типи нараторів). Наративний тип акторіальний, якщо на передній план виступають судження, оцінки й зауваження оповідача; ауторіальним він буде, якщо фіктивний світ твору подано очима персонажа; нейтральний наративний тип позбавлений індивідуалізованої інтерпретації, йому характерне імперсональне зображення побаченого й почутого у зовнішньому світі [30].

Я. Лінтвельт, вивчаючи природу наративних типів, зауважує, що ауторіальна оповідь складається з ряду «ауторіальних дискурсів» (комунікативного, метанаративного, пояснювального, емоційного, оціночного тощо). Характерною рисою акторіального типу дослідник називає внутрішній монолог читача, або солілоквиєм, для усвідомлення внутрішніх рефлексій художній (романний) світ, на думку Я. Лінтвельта, підпорядковується наратив-

ному типу і художня комунікація представлена так: наратор – наративна оповідь – наратор / тип оповіді – читач – історія [27, с. 56].

Дослідники вказують і на дистанцію наратора – його розміщення щодо наратованих ситуацій, подій, персонажів, нарататорів тощо. Виокремлено основні дистанції (позиції) наратора: часову (присутня вказівка на час, коли відбувається акт наратування); дискурсивну (наратор оповідає про подію своїми словами чи мовою персонажа), інтелектуальну (свідчення про інтелектуальний рівень наратора, нижчий чи вищий від нарататора); моральна (моральна стійкість наратора). Наратор може бути як протагоніст в оповідних подіях (при гомодієгетичному типі), бути важливим чи другорядним персонажем, в іншому випадку – простим спостерігачем. Наратора потрібно відрізнати від реального чи конкретного автора, а також від прихованого автора (не розповідає про події, але вважається відповідальним за їхній вибір, розподіл і комбінування) [23, с. 84].

Слушним видається твердження Л. Мацевко-Бекерської про присутність розповідача, який не співпадає з емпіричним автором. Дослідниця вказує, що «читач здебільшого ідентифікує психологічну сутність автора саме через дозволену наратором призму, під його кутом зору розгортається інтерпретаційна проекція літературного твору» [15, с. 10].

Зважаючи на те, що оповідь літературного твору здійснюється через внутрішню комунікацію так званого фіктивного (несправжнього) світу, то прийнято говорити про фіктивного наратора і фіктивного читача. Поширеного статусу набула кваліфікація наратора Ж. Женетта, який зазначає, що у будь-якому творі оповідь веде автор, але не завжди від власного імені. Дослідник виокремлює такі типи оповідача: імпліцитний або прихований наратор, який постає як «голос посередника», фіксатор подій; експліцитний або очевидний наратор, який виступає дійовою особою подій, розповідь при такій оповіді ведеться від першої особи [5].

При експліцитному зображенні подій наявна самопрезентація наратора: він часто називає своє ім'я, описує себе як оповідне «я», розказує свою життєву історію. Свідченням такого наративного типу навіть при відсутності деталізованого самоопису може бути наявність форми дієслова першої особи.

Літературознавці вказують на такі прийоми імпліцитного наративу: а) підбір елементів (персонажів, ситуацій, дій, речей, думок і способів зображення героїв) і подій як наративного матеріалу; б) конкретизація, деталізація підібраних елементів; в) композиція оповідного тексту; г) мовна (лексична і синтаксична) презентація композиційних елементів; г) оцінювання підібраних елементів; д) роздуми, коментарі та узагальнення наратора [25, с. 39]. Як підсумок, можна стверджувати, що наратор виступає своєрідним конструктом, представленим складовими оповідного тексту. Імпліцитне зображення виконує фундаментальну функцію, тоді як експліцитна оповідь може бути факультативним прийомом. Однак експліцитна оповідь завжди вибудовується над імпліцитною.

Доречною видається типологія Ш. Рімон-Кенан (основана на наратологічних засадах Ж. Женетта), відповідно до якої дослідниця розрізняє нараторів за такими показниками: рівень нарації, до якого належить наратор; участь у нарахованих подіях; ступінь усвідомлення своєї функції у тексті [29].

Наратор як основний суб'єкт оповіді, з одного боку, може бути яскраво вираженим індивідом, з іншого – просто носієм якоїсь безособової оцінки щодо відношення до інших. Спостережено, що коли наратор – безособовий носій якоїсь ознаки, то в такому випадку часто присутній іронічний контекст. Із цього приводу В. Шмід зауважує: «Редукція наратора, направленою до іронічного голосу, переважно наявна в «персональній» оповіді, тобто там, де нарація орієнтована на точку зору персонажа [25, с. 39].

Надзвичайно деталізованою й дещо важкою для тлумачення вважаємо класифікацію Ж. Женетта, який указує на існування таких наративних типів: екстрадієгетичний – гетеродієгетичний, екстрадієгетичний – гомодієгетичний, інтрадієгетичний – гетеродієгетичний, інтрадієгетичний – гомодієгетичний, метадієгетичний – гетеродієгетичний наратори [5].

Із нашого погляду, враховуючи різні підходи у літературознавстві до виокремлення типів нараторів і їх функцій, а також неоднаковість трактування їх суті, вважаємо найбільш прийнятною узагальнену класифікацію, запропоновану В. Шмідом як сукупність дотичних концепцій наратологів-попередників. Дослідник на основі базових критеріїв оповідності репрезентує такі типи нараторів: за способом зображення – експліцитний / імпліцитний; за дієгетичністю – дієгетичний / недієгетичний; ступенем обрамлення – первинний /

вторинний / третинний; ступенем вияву – сильно виявлений / слабо виявлений; за особою ознакою – особовий / безособовий; антропоморфністю – антропоморфний / неантропоморфний; гомогенністю – цілісний / розсіяний; вираженням оціночності – об'єктивний / суб'єктивний; ступенем поінформованості – всезнаючий / обмежений у знаннях; просторовою характеристикою – всюдисущий / обмежений у просторі; інтроспекцією – внутрішньорозташований / знаходиться ззовні; професіональністю – професіональний / непрофесіональний; надійності – ненадійний / надійний [25].

У сучасній літературознавчій площині засвідчено існування двох основних наративних форм: я-нарація, тобто наратор у першій особі та наратор у третій особі при об'єктивному показі. За тих умов, коли письменник розповідає у третій особі про події і вказує на свою присутність як персонажа, говорять про наратора, який займає «позицію олімпійця».

Досліджуючи тріаду оповідач – розповідач – наратор, варто зауважити, що термін наратор запозичений із західного літературознавства. Російські наратологи послуговуються поняттями «оповідач» і «розповідач». Зазвичай розповідач розчиняється в художній палітрі, він творить внутрітекстову комунікацію, не називаючи себе при цьому; оповідач – переважно названий носій мовлення, він «будує» весь текст, організовує події за власним задумом. Науковці зауважують, що поняття «оповідач» і «розповідач» (у загальному значенні) використовуються як абсолютно синонімічні, що позначають «носія функції оповіді безвідносно до яких-небудь типологічних ознак» [25, с. 65]. Хоча з приводу синонімічності оповідача / розповідача / наратора виникають дискусії, адже ототожнювати оповідача й розповідача немає сенсу, оскільки, на нашу думку, це абсолютно різні суб'єкти викладової манери літератури.

В оповідному континуумі не менш важливу функцію виконує образ автора (інколи так званий «внутрішній», «абстрактний», «концептуальний», «конкретний» автор), який безпосередньо чи опосередковано впливає на образ наратора, координуючи сферу повісткування, хоча при цьому, як зазначають науковці, «між автором і наратором виникає різна наративна дистанція: точка зору автора може збігатися з поглядом наратора, а може бути відмінною. Читач через систему наративних рівнів, сюжет, композицію і т. ін. реконструює образ автора, його концепцію твору» [7, с. 8]. Говорячи про співвіднесення наратора з автором, виявлено різні тенденції: з одного боку наратор може не мати нічого спільного з автором, бути просто ним вигаданий; з іншого – бути безпосереднім відображенням авторських позицій, його думок, ідей. Такий наратор діє відповідно до авторських стратегій, постає «маскою» автора. Погляд наратора може бути ідентичним із авторським, а може бути абсолютно протилежним.

Важливою, на нашу думку, видається вербалізована функція наратора, пов'язана із зоровим сприйняттям. Такого наратора Ж. Женетт і М. Баль називають фокалізатором як «відправником втіленої у словах зорової інформації» (цит. за [19]). Цікавим у цьому контексті постає твердження багаторівневої структури наративу Ф. Уайєтта, який вказує на такі рівні оповіді: конкретно-фактичний, ендопсихічний (опис внутрішніх переживань, думок і почуттів персонажів), символічний (уявлювана суб'єктивна реальність), рівень минулого й міфології, рівень уявності (персонажі можуть видаватися іншими, ніж є насправді), рівень умовності (акцентуалізація на альтернативних можливостях оповіді) (цит. за [24]). До цих характеристик відносять ще такі критерії оповіді, як інтенціональність (настановча функція автора за допомогою тексту), ситуативність (вплив ситуаційної складової при творенні й передачі тексту), інтертекстуальність (наявність у тексті інших повідомлень, інших жанрів чи типів) [8].

Необхідно наголосити на особливостях наративного письма під впливом постмодерністських зрушень, яке визначають як особливий тип – «нелінійне письмо» і для якого характерна градаційність між наративними ланками викладу подій, відсутність фабули і сюжету. У постмодерністському художньому творі присутні «голоси» замість наративних форм, діалог різних текстів, нелінійні оповідні параметри. Такі особливості новаторського тексту ідентифікують сьогодні як ризоматичне письмо. На думку дослідників, наративна ризома репрезентує постмодерністські особливості викладової специфіки, зокрема нелінійний спосіб організації цілісності абсурдного повісткування, перевага форми над змістом, гетерогенність художнього тексту, наявність філософських, культурологічних, психологіч-

них кодів, які в сукупності утворюють ризому. Однією із характерних ознак ризоми є те, що вона може бути розірвана, надламана у будь-якому місці [11].

ВИСНОВКИ

Врахувавши наведені вище концептуальні засади щодо статусу наратора в художньому тексті, необхідно уточнити, що в контекст терміна наратор, а також оповідач, розповідач як його різновиди, входить образ фіктивного наратора, оскільки художній світ літературного твору завжди фікційний, нереальний навіть попри наявність реальних фактів чи біографізму. Оповідні інстанції автора й наратора при гомодієгетичному наративному типі вважаємо не тотожними навіть при організації акту повісткування від першої особи. На нашу думку, це дві різні позиції текстової палітри, які при специфічній викладовій манері, в окремих місцях можуть зміщуватися, накладатися одна на одну, перетинатися в окремих дотикових моментах, замінити одна одну, але ніколи не ставати одним цілим. Варто диференціювати поняття оповідача (першоособовий наратор) і розповідача (третьоособовий наратор). Перспективним у цьому напрямку видається дослідження дихотомії наратор – наратор на різних рівнях наративу, а також з'ясування взаємозв'язку наратора зі світом персонажів, що діють у художньому тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької : 2-е вид., допов. – Львів : Літопис, 2001 – 832 с.
2. Бехта І. А. Дискурс наратора в англійській прозі / І. А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
3. Бук С. Форми нарації в романі Іздрика «Подвійний Леон» / С. Бук // Слово і час. – 2006 – № 2. – С. 63–67.
4. Гром'як Р. Проблема включення українських традицій у сучасну наратологію / Р. Гром'як // Наративні виміри літератури : м-ли Міжнарод. конф. 3 наратології (Тернопіль, 23–24 жовтня 2003 р.) / Упор. І. В. Папуша // Studia Methodologica / Тернопіль : Ред.-видав. Відділ ТНПУ, 2005 – Вип. 16. – С. 8 – 16.
5. Женетт Ж. Повествовательный дискурс / Ж. Женетт ; [пер. с фр.] // Фигуры : в 2 т. – М. : Учебно-педагог. изд-во, 1998. – Т. 2. – С. 60–281.
6. Ільїн І. П. Постмодернізм : словник термінів / І. П. Ільїн. – М. : Інтрада, 2001. – 384 с.
7. Качмар В. М. Повістева творчість Богдана Лепкого. Типи нарації [текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 – українська література / В. М. Качмар ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2006 – 20 с.
8. Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса. – М. : Прогресс, 1999. – 416 с.
9. Коваленко К. Типи нараторів і види нарації у прозових творах А. П. Чехова («Мое життя», «Розповідь невідомої людини») / К. Коваленко // Філологічні науки. – 2012. – № 2. С. 46–50.
10. Корольова А. В. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті / А. В. Корольова. – К. : Видав. центр КНЛУ, 2002. – 267 с.
11. Кристева Ю. Избранные труды : Разрушение поэтики / Юлия Кристева ; [пер. с фр.]. – М. : Росс. полит. энциклоп., 2004. – 656 с.
12. Легкий М. З. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.01.01 – українська література / Микола Зіновійович Легкий. – Львів, 1997. – 17 с
13. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / [авт.-уклад. Ковалів Ю. І.]. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2. – 2007. – 624 с.
14. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 2007. – 752 с.
15. Мацевко-Бекерська Л. В. Наративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століть) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук :

- спец. 10.01.06 – теорія літератури, 10.01.01. – українська література / Л. В. Мацевко-Бекерська. – Ін-ут літ-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К., 2009. – 40 с.
16. Мацевко-Бекерська Л. В. Наратив як засіб організації просторово-часової конфігурації літературного твору / Л. В. Мацевко-Бекерська // Вісник Львів. ун-ту ім. І. Франка. – Сер. : Іноземні мови. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2011. – Вип. 18. – С. 52–59.
 17. Мацевко-Бекерська Л. В. Українська мала проза кінця XIX – початку XX ст. у дзеркалі наратології / Л. В. Мацевко-Бекерська. – Л. : Сплайн, 2008. – 334 с.
 18. Мірошніченко Л. Типологія нараторів у пізніх романах Вільяма Ґолдінґа / Л. Мірошніченко // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Сер. : Іноземна філологія – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2010. – 45–47.
 19. Папуша І. Що таке наратологія? (огляд концепцій) / Ігор Папуша // Studia Methodologica : [наук. зб.] / гол. ред. О. Лещак ; відп. ред. І. Папуша ; редкол.: О. Куца, Т. Волкова, Р. Гром'як [та ін.]. – Тернопіль : ТНПУ, 2005. – Вип. 16. – С. 29–46. – Бібліогр. в кінці ст.
 20. Руденко М. І. Наративна структура художньої прози Миколи Хвильового : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.01.01 – українська література / М. І. Руденко. – К., 2004. – 20 с.
 21. Ткачук М. П. Наративні моделі українського письменства / Микола Платонович Ткачук. – Тернопіль : Медобори, 2007. – 463 с.
 22. Ткачук М. П. Наратор-медіум у прозових творах Юрія Федьковича / М. П. Ткачук // Наративні виміри літератури : м-ли Міжнарод. конф. З наратології (Тернопіль, 23–24 жовтня 2003 р.) / Упор. І. В. Папуша // Studia Methodologica / Тернопіль : Ред.-видав. Відділ ТНПУ, 2005 – Вип. 16. – С. 156 – 172.
 23. Ткачук О. Наратологічний словник / О.Ткачук. – Тернопіль : Астон, 2002 – 173 с.
 24. Чепелєва Н. В. Методи аналізу оповідального тексту / Н. В. Чепелєва, Л. П. Яковенко [Електронний режим]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/1747/1/>
 25. Шмид В. Нарратологія. – М. : Языки славян. Культуры, 2003 – 312 с.
 26. Kayser W. Das sprachliche Kunstwerk / W. Kayser. – Tübingen, 1992. – S. 208.
 27. Lintvelt J. Essai de Typologie Narrative le 'Point de Vue' / J. Lintvelt. – Paris : Librairie Jose Corti, 1981. – 315 p.
 28. Prince G. Surveying Narratology // What is Narratology : Questions and Answers Regarding the Status of a Theory. Edited by Tom Kindt and Hans-Harald Muller. – Berlin : Walter de Gruyter, 2003. – P. 1–16.
 29. Rimmon-Kenan Sh. Narrative Fiction: Contemporary Poetics / Sh. Rimmon-Kenan. – L, 1986.
 30. Stanzel F. A Theory of Narrative / F. A. Stanzel / Transl. by Charlotte Goedsche. – Cambridge : Cambridge University Press, 1982. – 309 p.